

Professor Tomas Olsson är inte bara specialist på MS – han är också en hängiven naturvän och fältbiolog.

TOMAS OLSSON

fiskar efter mer kunskap om MS

Att kalla professor Tomas Olsson mångsidig är ett kraftigt understatement – han är inte bara en av våra mest namnkunniga MS-forskare med bland annat upptäckten av T-cellers roll vid sjukdomsuppkomsten i bagaget. Han är även en fanatisk fiskare, hängiven fågelskådare, engagerad saxofonist och klarinettist i ett storband och en ”ärkeliberal” som nu lurar på att gå in i politiken på allvar.

Tomas Olsson är född i Stockholm 1952 och uppvuxen i Eskilstuna där han i dag har ett lantställe intill Mälaren. Platsen är inte oviktig eftersom närhet till naturen har varit viktigt för honom sedan han var barn.

– Jag har alltid varit mycket intresserad av naturen, blev fältbiolog tidigt. Så småningom, när det blev dags att välja utbildning, hade jag också börjat utveckla ett lite diffust intresse för forskning. Min mamma som var apotekare och biolog föreslog att jag skulle läsa medicin eftersom jag då kunde kombinera biologi och forskning.

Som vi alla vet så brukar mammor ha rätt och Tomas Olsson har aldrig ångrat att han valde läkarlinjen istället för Handelshögskolan där han också hade blivit antagen.

– Jag var – och är – väldigt intresserad av både ekonomi och politik. Trots att jag växte upp under de ”röda” 1960- och 1970-talen har jag alltid varit liberal. Ja, jag kallar mig till och med ärkeliberal, säger han och tillägger att han under en period var ordförande i Folkpartiets ungdomsförbund.

– Nu när jag är deltidspensionär funderar jag på att engagera mig mer i politiken än att bara betala medlemsavgiften till Liberalerna. Riksdagsledamoten Barbro Westerholm är med sina 87 år en verklig förebild.

Tomas Olsson valde att plugga medicin i Uppsala och Linköping, där han tog sin examen 1977. På den tiden var läkarprogrammet uppdelat i en teoretisk och en klinisk del, den sistnämnda delen var förlagd till Linköping.

Studierna var tuffa och han hade inte längre tid med politiken. Men studieåren var inte bara hårda utan också ofta enahanda.

– Ja, på den tiden fanns det inte mycket studentaktiviteter i Linköping, så jag och en grupp andra startade ett storband. Efter flytt till Stockholm 1984 kunde jag gå med i ett annat storband som faktiskt finns kvar, kapellmästaren är i dag 90 år, säger han med ett skratt.

Han spelar saxofon och klarinett och har ägnat sig åt musik sedan sju års ålder – ett intresse som hans tre vuxna döttrar, som alla har gått på Adolf Fredriks musikkola i Stockholm, har ärvt.

Under studietiden försörjde han sig som amanuens på Institutionen för patologi där han utförde obduktioner.

– Det kanske var en slump att jag

hamnade just där men det ledde till att ett intresse för neuropatologi vaknade. Jag tyckte nervsystemet var mycket spännande och eftersom det också ansågs svårt blev det en utmaning att välja det som forskningsområde.

Han doktorerade 1980, blev färdig specialist i klinisk neurologi 1984 och professor i molekylärmedicin 1995. Sedan 2008 innehar han en KI-professur i neurologi.

– Från början var jag inte alls intresserad av kliniskt arbete, jag var helt inställd på att bara forska men i samband med ett utbildningsblock i neurologi som handlade om MS och inflammation i nervsystemet började jag bli nyfiken på att arbeta med patienter.

Som färdig specialist blev han lockad till Huddinge Universitetssjukhus av sin tidigare chef.

– Där arbetade jag främst experimentellt med att utveckla djurmodeller för MS. Jag ansvarade för labbet och delade min tid mellan basal neuroforskning och kliniskt arbete, det var – och ÄR i allra högsta grad – ett helt idealiskt upplägg. De bästa klinikerna är ofta de som arbetar translationellt, då kan man föra ut sina resultat och diskutera orsaker direkt med patienterna. Då kommer intresset för patienten på köpet.

Som deltidspensionär arbetar Tomas Olsson i dag mest som forskare, bara en liten del av arbetstiden går åt till kliniskt arbete, bland annat med långtidsuppföljning av MS-patienter.

Men varför var det just sjukdomen MS som intresserade honom redan för mer än 35 år sedan?

Som deltidspensionär arbetar Tomas Olsson i dag mest som forskare, bara en liten del av arbetstiden går åt till kliniskt arbete, bland annat med långtidsuppföljning av MS-patienter.

– På den tiden fanns det ingen behandling överhuvudtaget att erbjuda dessa patienter. Ibland berättade doktorn inte ens för dem att de hade MS eftersom det ändå inte ”fanns något att göra” ...

Musiken har alltid spelat en viktig roll i Tomas Olssons liv. Han spelar sedan länge klarinett och saxofon i ett storband.

– Det blev en utmaning att arbeta med grundforskning för att förstå mekanismerna bakom denna komplexa sjukdom som ju slår sig på hela livet och främst drabbar människor i 30-årsåldern. Vi insåg tidigt att vården av MS-sjuka behövde förstärkas och att teambaserad vård var det mest effektiva vid en så komplicerad sjukdom.

Först på 1970-talet, när immunologin hade börjat utvecklas och man förstod mer om lymfocyter, antikroppar och autoimmunitet, blev det tydligt att MS var en autoimmun, inflammatorisk sjukdom.

– Men redan den franske forskaren Jean-Martin Charcot (1825–1893), som efter att ha obducerat sitt hembiträde, kunde visa att det rörde sig om inflammatoriska förändringar i hjärnan som gav ärrbildning, skleros, i nervvävnaden. Han var den som beskrev multipel skleros först av alla.

Sedan legendaren Charcots tid har det hänt oerhört mycket på MS-området, framför allt har utvecklingen när det gäller såväl behandling som kunskap om sjukdomens uppkomst accelererat under de senaste tre decennierna, vilket bara kanske "räkar" sammanfalla med professor Olssons långa forskargärning.

Han beskriver upptäckten av autoimmuna T-cellers roll i MS för 30 år sedan som en av sina största framgångar.

– På senare år har vi dock förstått att inte bara T-celler har en viktig roll vid MS utan att sjukdomsaktiviteten drivs genom ett nära samspel mellan T- och B-celler. I dag är det stort fokus inom forskningen på B-cellernas funktion vid uppkomsten av MS, förklarar han.

Det som främst intresserar honom är hur genus, genetik och miljö samverkar vid uppkomsten av MS.

– Vi vet i dag att rökning och fetma, särskilt i kombination med "fel" gener, är starka riskfaktorer både för att utveckla MS och för att få en svårare variant av sjukdomen. Vi vet också att Epstein-Barr-viruset spelar en viktig roll när det gäller ökad risk. Däremot vet vi fortfarande inte varför sjukdomen är både vanligare – och i dag även ökar – hos kvinnor världen över. Hormonerna östrogen och progesteron är säkert inblandade och en förklaring till ökningen kan vara att kvinnor föder barn senare i dag – progesteron under graviditet

tycks ha en skyddande effekt. Kan-ske röker också fler kvinnor numera än tidigare.

– Vi har även visat att brist på solljus-exponering, D-vitaminbrist, tidig övervikt och skiftarbete kan utgöra risker, säger han och poängterar att det är viktigt att inte stigmatisera MS-patienter som röker, är överviktiga och råkar vara födda med en i sammanhanget riskabel genuppsättning.

– Men om man vet om att man tillhör en genetisk riskgrupp är det förstås viktigt att bli informerad om att fetma och rökning kan förvärra sjukdomen.

Att det i dag finns tretton godkända behandlingar för MS, varav flera skonsamma tablettbehandlingar, kunde han aldrig drömma om för 30 år sedan.

– Nej, den här utvecklingen med högeffektiva behandlingsmetoder som stoppar sjukdomen är helt otrolig. Jag gillar inte begreppet bromsmedicin för vi närmar oss faktiskt att kunna lova bot i många fall i dag.

Han poängterar vikten av att få en tidig diagnos och därmed tidig behandling för att förhindra sekundär sjukdom.

– Vi har än så länge inte lika mycket att erbjuda människor som får MS lite senare i livet, där sjukdomen legat latent i kroppen länge och bara uppvisat diffusa symptom. Vi vet för lite i dag om dessa, ofta svårbehandlade patienter, men vi hyser stort hopp om att snart hitta nya biomarkörer som kan hjälpa oss att hitta dem tidigare än i dag.

Han tror att så kallad personaliserad medicin och mer selektiva terapier som eliminerar just de delar av immunsystemet som "driver" MS är framtiden inom MS-behandling. Dagens behandlingar påverkar immunsystemet mycket brett, något som ger risker.

– Det finns ju en mycket stor variation när det gäller sjukdomsförlopp i denna patientgrupp, från människor som får en mycket lindrig variant till dem som får svårt handikappande besvär. Behandlingar som autologa stamcellstransplantationer är liksom flera andra läkemedel mycket effektiva men de slår hårt mot immunförsvaret. Vi behöver hitta mer precisa, riktade behandlingsmetoder.

Från att i begynnelsen av sin karriär ha hyst ett ganska svagt patientintresse

är Tomas Olsson sedan länge känd för sitt starka patientengagemang – som numera bland annat yttrar sig i långtidsuppföljningar av behandlingar. Men han har under alla år även varit – och är – en mycket uppskattad forskningsgruppleddare.

– Från början hade jag sju personer i min grupp, sedan växte det till ett femtiotal och därefter delade vi upp oss i fem olika grupper. Elva av mina doktorander eller postdoktorer är i dag professorer, säger han med stolthet i rösten.

– Att stötta nästa generation ser jag som en av mina främsta uppgifter.

Det stora intresset för naturen har han behållit under hela livet. En gång fältbiolog alltid fältbiolog.

– Jag är en fanatisk fiskare, säger han med ett skratt. Jag fiskar regelbundet röding och öring i Jämtland och gös och gädda hemma i Mälaren. Och jag är fortfarande väldigt intresserad av fågel-liv.

Musiken och naturupplevelsorna har alltid fått ta stor plats i professor Olssons liv men merparten av sin vakna tid har han naturligtvis ägnat åt forskning och kliniskt arbete. Nu har det nästan gått 50 år sedan han följde mammas råd och började staka ut sin medicinska bana. Under de senaste decennierna har han både kunnat följa och i hög grad även kunnat vara med och styra den imponerande utvecklingen inom sitt neurologiska specialområde.

– Man blir väl aldrig riktigt nöjd, men med tanke på hur MS-patienter hade det för 30 år sedan när jag började är jag förstås glad över den positiva utvecklingen och alla framgångar inom forskningen. Men vi är inte framme än, det finns mycket kvar som vi inte förstår, framför allt när det gäller progressiv MS, antingen som följd av tidigare skovvisa former eller de som kommer primärt.

EVELYN PESIKAN,
Medicinsk skribent
Foto: PÅR OLSSON

Deltidspensionären Tomas Olsson har anledning att vara nöjd med den utveckling som skett inom MS-området de senaste 30 åren.

